

Julkaistu sivustolla Kansalaisyhteiskunta.fi 26.11.2020

<https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/sivistys-on-taydempaa-ihmisyytta/>

Sivistys on täydempää ihmisyyttä

Eero Ojanen

Yleisessä kielenkäytössä sivistyksen käsitteellä on ainakin kolme tai neljä käyttötapaa. Ensinnäkin sivistys on jokseenkin sama asia kuin koulutus tai oppineisuus. Sivistys liittyy tietoon tai tietämiseen ja sitä kautta opiskeluun.

Toinen perusmerkitys liittää sivistyksen tietynlaiseen käyttäytymiseen tai toimintaan. Sivistys on oikeanlaista käytöstä, oikeina pidettyjen tapojen ja toimintamallien noudattamista. Tässä merkityksessä sivistys liitetään useimmiten yksilöön ja yksilölliseen käyttäytymiseen, mutta sivistyneiden pelisääntöjen noudattaminen on myös yhteisöjen asia.

Laajimmassa merkityksessään sivistys on suurin piirtein sama asia kuin koko inhimillinen kulttuuri. Kulttuuriin ja sivistykseen kuuluu tällöin kaikki ihmisen toiminta, ihmisen luomat elämänmuodot ja ihmisen tapa elää luonnossa ja muokata sitä.

Jos haluamme jollain tavalla ”syvemmän” suhteen sivistykseen, on hyvin perusteltua sanoa, että sivistyksen tulee koskettaa koko ihmistä ja liittyä koko ihmisyyteen.

Sivistys on ihmiseksi tulemista

Vahvimpia perusmerkityksiä, joita sivistykseen liitetään, on voimakas omakohtaisuus, sisäisyys ja luovuuden korostaminen. Sivistys ei ole pelkkää oppiaineksen ulkokohtaista pänttäämistä tai päähän kaatamista, vaan omasta tarpeesta ja ajattelusta kumpuavaa. Tästä puolestaan seuraa, että sivistystä ei voi täysin ohjailla tai normittaa.

Sivistys tulee usein lähelle kulttuurin käsitettä. Sivistykseen kuuluu tietoinen pyrkimys luoda kulttuuria ja vieläpä tiettyjen päämäärien mukaista kulttuuria.

Sivistys on jotain, joka liittyy olennaisesti ihmisyydeksi tai inhimillisyydeksi kutsumaamme asiaan. Jos sivistys on ihmiseksi tulemista, niin toisaalta se pitää sisällään kaiken inhimillisen

eli ihmisen luoman, toisaalta se asettaa ihmisen luomuksille täsmälliset vaatimukset, inhimillisyyden vaatimukset.

Sivistys on jatkuvaa kamppailua

Sivistys ei ole pelkkää edistymistä tai uusien asioiden oppimista vaan se on ankara ristiriita ja taistelu, jota ihminen joutuu käymään ulkopuolisen tiedon ja oman ajattelunsa välillä.

Vaikka tuohon ristiriitaan on periaatteessa olemassa ratkaisu tai sovitus, se ei tarkoita mitään lopullista tilaa, jossa ristiriita häviäisi olemasta. Päinvastoin, sivistys on kykyä tunnistaa tämä ihmisen tietoisuuden perusristiriita, elää siinä ja pyrkiä jatkuvasti sen kanssa eteenpäin.

Sivistys-käsitteen taustaa

Suomen kielen sanana sivistys on omaperäinen luomus. Sen taustalla on vaikuttanut vahvasti nimenomaan saksalainen Bildung-traditio. Juuri saksan sivistystä tarkoittavaan Bildung-termiin on liittynyt ajatus, jonka mukaan sivistys on ihmiseksi tulemista.

Bildung viittaa kirjaimellisesti kuvaan ja toisaalta se tarkoittaa jonkinlaista muotoutumista, siis kuvaksi tulemista. Taustalla on ikivanha ajatus ihmisestä Jumalan kuvana. Bildung-ajatus viittasi alkujaan siihen, että jokainen ihminen kantaa sisässään jonkinlaista jumalallista kipinää eli mahdollisuutta.

Bildung on muotoutumista, civilization käyttäytymistä.

Nykyisin sivistyksestä puhuttaessa taustalla on vahvasti myös englannin kieli, civilization tai culture. Civilization on ehkä suuremmassa määrin ulkoista käyttäytymistä, kulttuurin rakentamista tietyn järjestyksen ja rationaalisesti hyväksytyjen toimintamallien pohjalle.

Civilization korostaa enemmän näkemystä koko kulttuurin objektiivisesta ja historiallisesta kehityksestä, Bildung viittaa enemmän henkeen ja yksilöön.

Sivistys ei ole enää luonnon vastakohta

1800-luvulla ja edelleen 1900-luvulla sivistys ja luonto asetettiin vastakkain. Sivistysaatteen ehkä merkittävimmälle suomalaiselle kehittäjälle J. V. Snellmanille sivistys oli luonnollisen

voittamista ja sen saattamista uudessa, jalostetussa muodossa ihmistä palvelemaan. Luonto on ihmiselle välttämätön lähtökohta, mutta sivistys on pelkän luonnollisen ylittämistä.

Luonnon lisääntyvää hallitsemista on pidetty sivistyksen tuntomerkinä ja luonto tarkoittaa tässä tapauksessa sekä ulkoista ympäristöä että ihmisen omia, ”luonnollisia” viettejä ja taipumuksia. Luonnon ja sivistyksen vastakkainasettelu, jossa luonto on ”alempaa” ja sivistys ”ylempää”, on Snellmanin ja koko aiemman sivistystradition kaikkein ongelmallisimpia kohtia.

Sivistys ei edellytä ihmisen ylemmyyttä suhteessa muuhun luontoon.

Jos otetaan sivistyksen käsite koko laajuudessaan, se ei mitenkään edellytä ihmisen ylemmyyttä ja siinä mielessä erityisasemaa suhteessa muuhun luontoon. Itselleen ihmisellä on kuitenkin erityisasema, koska vain hän on itselleen minä ja omaan lajiinsa kuuluva. Mutta sivistyksellisen tietoisuus omasta erityisasemasta ilmenee vastuunottona ja huolehtimisena muusta luonnosta.

Nyt voitaisiin nähdä, että sivistys on kykyä olla tuhoamatta luontoa, uskallusta tunnustaa luonnon omat ehdot ja olla silti luopumatta ihmisyyden perusehdoista.

Sivistys ei tavoittele jatkuvaa kasvua ja menestystä

Moni ihminen tuntee, että kun hän osallistuu johonkin pieneen, konkreettiseen ja vähäpätöiseltäkin tuntuvaan kulttuurityöhön, siinä on mukana myös jotain isompaa. Eikä pelkästään mukana, vaan ihminen suorastaan kannattelee tuota isompaa. Tämä kokemus on itse asiassa se, joka motivoi ihmistä ja antaa hänelle voimaa jatkaa.

Sivistykseen pyrittäessä on luovuttava menestyksen ensisijaisuudesta ja kohdattava sivistyksen ensisijaisuus. Sivistys on paljolti säilyttämistä ja ylläpitämistä. Se ei ole loputtoman kasvun, eteenpäinmenon ja kartuttamisen asia.

Sivistyksen kannalta on tärkeää oppia luopumaan rajattomuuden harhakuvista, jotka ovat ihmisille tuhoisia. Ihmisen luovuus, yksilöllisyys, ainutkertaisuus ja valtavat mahdollisuudet löytyvät aina nimenomaan joidenkin rajojen sisältä.

Sydämen sivistys

Sivistyksen kova ydin, ihmiseksi tulemisen idea, on suomen kielessä tavoitettu erinomaisella ilmauksella ”sydämen sivistys”. Se on hiljainen, arvokas, elämää ylläpitävä, nöyrä mutta omasta arvostaan ja itsestään tietoisena myös ylpeä asenne. Sydämen hiljaisen sivistyksen synty ja ylläpito on kaiken muun sivistyksen tehtävä.

Sivistys ei ole vain yhteiskunnallinen projekti vaan se on ihmisyyksilön asia. Sydämen sivistys kertoo sen, että sivistys ei ole ulkoista oppineisuutta, ei hienostelevaa käytöstä eikä joidenkin mielivaltaisesti määräämää etikettiä. Sivistys on ihmisen yksinkertaista ihmisarvoa, arkipäivän hienostuneisuutta, joka lähtee siitä, että ihminen tuntee oman arvonsa ja toisten arvon, osaa kunnioittaa elämää.